

τὸν κόσμον. Μ' αὐτὰ εἶναι κομματικὰ, εἶναι τερτίπια περαστικὰ πού δὲν πρέπει νὰ δένουν τὸν τεχνίτη. Τῆς τέχνης ἡ ἀπαίτηση στέκει διαφορετικὴ. Θέλει τὴ μορφή κανονισμένη κι ὀργανικὴ. Τὸ λέμε συχνὰ, τὸ παραλέμε καὶ τὸ ξαναλέμε. Μ' ἀναρχὴ γλώσσα οὔτε δύναμη οὔτε ὕψος οὔτε ὁμορφιά.

Ἐλπίζω νὰ μὴν κακοφανῆ τοῦ Νιρβάνα ὁ ξάστερος τρόπος πού λέω ἐδῶ τῆ γνώμη μου. Κρίμα νὰ μὴν μπορῶ νὰ κατεβῶ πάλι στὸ Φάληρο τὴν ὥρα πού τὸ βκσίλεμα ξεψυχᾷ στὸ περιγιάλι κι ἀντιφεγγίζει πέρα στὶς ράχες τοῦ πολυγλαυκοῦ Ἰμητοῦ—κρίμα, γιατί θὰ μοῦ δίνουνταν ἔτσι νὰ κουβεντιάσω ξανά μαζί του γιὰ τὸ μυστηριώδικο αὐτὸ γλωσσικὸ ζήτημα καθὼς κι ἄλλοτε τὰ λέγαμε καθισμένοι δίπλα στὴν ἀμμουδιά. Μπορεῖ καὶ πάλι νὰ μὴ συμφωνήσουμε μὰ θὰ χαμογελοῦσαμε μὲ κάποια ξεχωριστὴ καὶ καλοσυνεμένη εἰρωνία γιὰ τὸ ἀλλόκοτο κείνο πείσμα τῆς ζωῆς πού ποτὲ δὲ μοιάζει: κι ὅμως εἶναι πάντοτε ἴδια.

Karachi, 18 τοῦ Μᾶη 1906.

ΕΡΜΟΝΑΣ

LANGEWELLE

Στοὺς ρωμαντικούς νεανίας

Θυμᾶσαι, κλαίγαμε κι' οἱ δύο ἓνα βρῖδυ
ὅταν ὁ γῆλιος ἔπερτε βουδός.
Λιποθυμῆ ἔλιωνε ἡ ψυχὴ στὸ χᾶδι
κι' ἔλιωνεν ἄλαλος ὁ ὠκεανός
στὴ μουσικὴ τοῦ πόνου τρυφεράδα
πού πλάνοι σιγοβρέχον οἱ οὐρανοί.
τοῦ ὄχρου χερσιού σου μᾶγγιζε ἡ ἀχνίδα
γιὰ ἐνθύμησιν παλιὰ πνευτικὴ.
γλᾶροι περνοῦσαν ἦρομα θλιμμένα
καὶ γέρναν τὰ ματόκλαδα ἀπαλά
σὺν κύματα βουβὰ κι' ἀποσταμένα
πού ξεψυχοῦν σὲ μι' ἀκρὴ ἀγαλινά.

4903

ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ

LE MONDE HELLÉNIQUE

Journal français bi-hebdomadaire

Directeur : S. Pappas

Bureaux 2 rue des Philhellènes

ΑΓΙΟΤΑΦΗΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΚΡΑΝΙΟΥ ΤΟΠΟΣ

Πανώριος καὶ ξεκάθαρος ἀπλώνεται ὁ νιόφκιαστος κόσμος, οὐρανὸς στεριά καὶ θάλασσα. Γαλανὸς ὁ οὐρανὸς ἀπὸ πάνω καὶ δλόχαρος σφιχταγκλιάζει τὴν ἀδερφή του τὴ Γῆ, πού τὴν ἴδια μέρα γεννηθήκανε ἀπ' τὰ παντοδύναμα χέρια τοῦ Πλάστη. Τοῦ οὐρανοῦ τ' ὀλόφωτο στολίδι καὶ τῆς γῆς ὁ μεγάλος χαριτοδότης, ὁ ἥλιος, ἀπ' τὶς τριανταφυλλιές πόρτες τῆς Ἀνατολῆς προβάλλει μεγαλόπρσπος καὶ τὰ χρυσὰ του τὰ μαλλιά σκοποῦνε κατὰ παντοῦ φῶς καὶ λάψη καὶ θερμὴ ζεστασιά, ζωὴ κι' ἀγάπη καὶ δύναμη μαζί σμιγμένα. Τῆς γῆς τὰ σπλάχνα δὲν τὰ βρασιάζει ἀκόμα τάνθρώπου ἡ ἀνεχορταγιά καὶ ἡ φωτιά δὲν ἀσκημίζει μὲ τὶς κἀπνες τῆς τὴν ἀπάρθενη ὁμορφιά τῆς. Ἡ θάλασσα λεύτερη κυλᾷ μὲ παιχνίδια τὰ γαλανὰ τῆς κύματα καὶ γλυκοφιλᾷ τὴ στεριά· παννὶ καὶ κουπί, καπνὸς καὶ φτερό δὲν περιπαίζουν τὸ μεγαλεῖο τῆς. Ὅλος ὁ κόσμος, βουνὰ καὶ κάμποι, ποτάμια καὶ λίμνες, ὄχτοι καὶ ἰσώματα, ρεματιές καὶ βρουτοῦλες, δέντρα καὶ χαμόκλαδα, λουλούδια καὶ χλωρασιές, ζῶα τῆς στεριᾶς τῆς θάλασσας καὶ τὰ γέρα χαίρονται ἡσυχὰ τὴν ὁμορφιά τῆς καὶ τὶς χάρες πού τοὺς ἐδώρησε ἡ θεϊκὴ καλωσύνη...

Ἀνάμεσα στὴν ἡσυχία μιᾶς ἀνοιξιᾶτικῆς πρωῆνης καὶ κάτω στὴν βλογημένη χώρα, πού εἶτανε γραφτὸ τῆς ἀπρὸ πάντων τῶν αἰώνων νὰ γενῆ πατρίδα τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἐνῶ ἀπαλά κυλοῦσε τάση-μένα του νερὰ ὁ Ἰορδάνης κι' ἔφτανε κάτω χαμηλὰ καὶ τὰ σκοποῦσε στὸ λουλουδιμένο κάμφο, πού σήμερα ἀπὸ θεϊκὴ κατάρα εἶναι θάλασσα πικρὴ καὶ καταραμένη, Νεκρὴ θάλασσα, ἔξαρνα ἀπὸ τὴν πέρα μεριά του ἀξάντησε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὁ Ἀδάμ κι' ἐρχόντανε. Δὲν εἶτανε πλειά ὁ μορφοῖος πού βγήκε ἀπ' τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖωμα καὶ κορώνα τῆς σοφῆς του δημιουργίας δὲν εἶτανε πλειά ὁ βασιλιάς τῆς Παράδεισος, πού ὅλα τῆς πλάσης τὰ ζῶα ἐρχόντανε κάθε ὥρα καὶ στιμὴ νὰ φιλήσουνε τὰ πόδια του, σημάδι τῆς ὑποταγῆς τους· δὲν εἶτανε πλειά τῆς ὁμορφῆς Βῆας τὸ λεβέντικο ταῖρι. Γέρος, ὁμορφόγερος, ψηλὸς σὺν ἔλατο, μὲ τὸ κορμὶ σκυφτὸ ἀπ' τὰ χρόνια, μὲ τὴν κάτασπρη γενεάδα του καὶ τὰ δλόλευκα μαλλιά του, ἔστρα σὺν τὰ

καθάρια χιόνια τοῦ Λιβάνου. Τὸ πρόσωπο του εἶτανε αὐλακωμένο ἀπ' τὴν ἔδρο πού χύθηκε κατὰ τὴν κατάρα τοῦ Θεοῦ καὶ πότισε τὴ γῆ γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ τὸ ψωμί του. Τὸ μέτωπό του ζαρωμένο ἀπὸ τὶς πικρὲς θύμησης πού βάραιναν τὴν κεφαλὴ του. Κουρασμένος ἀπ' τὸ δρόμο κι' ἀποσταμένος ἀπ' τὴν κάψα τῆς ἡμέρας ἐκάθησε δίπλα στὴν ἀκροποταμιὰ τοῦ Ἰορδάνη ἀποκάτω σὲ μιὰ φοινικιά νὰ ξεκουραστῆ, νὰ ξανασάνη. Ὅλα τὰ τριγύρω του ἔγνωρίσανε τὸν πρωτινὸ τους ἀφίντη χωρὶς καὶ ν' ἀποκοτήσουν νὰ τονὲ προσκυνήσουν σὺν καὶ πρῶτα. Ἐκυλοῦσε τὰ δροσερὰ νερά του ὁ Ἰορδάνης, ὅταν ὁ κουρασμένος Πρωτάνθρωπος ἐβούτηξε μέσα τὶς παλάμες του νὰ πάρῃ νερὸ νὰ πιῆ καὶ νὰ δροσίση τὰ σωθικά του. Ὅλη τὴ δροσιά του τὸ ποτάμι τὴν ἔριξε μέσα στὶς λίγες καταποσιές πού ἦπιε ὁ διψασμένος. Τὰ χεῖλια του εἶπανε μιὰν εὐχαριστία στὸ Θεὸ πού μὲ τόσα καλὰ εἶχε στολισμένον τὸν κόσμον, ὅπου κι' αὐτὸς ὁ διωχμένος ἀπὸ φταίξιμο τοῦ κεφαλιού του εὑρίσκε πάντα παρηγοριὰ στοὺς καημούς του καὶ γιαιτρεῖα στοὺς πόνους του. Ἄμα θεράπεψε τὴ δίψα του ἐσκέφτηκε καὶ γιὰ θροφή· ἐγύρισε καταπάνω τὰ μάτια του κι' εἶδε νὰ λυγοῦνε τῆς φοινικιάς οἱ κλώνοι ἀπ' τὸν ὁμορφὸ καρπὸ, τὰ χρυσαφένια φοινικία. Ἄπλωσε τὸ χέρι του, ἔκοψε, ἔφαγε κι' ἐχόρτασε.

Σὺν ἔφαγε κι' ἦπιε ὁ Πρωτόπλαστος κι' εὐχαρίστησε τὸ Μεγαλόχαρο Πατέρα ξεκίνησε, βρῆκε τὸν πόρο τοῦ ποταμοῦ καὶ πέρασε πέρα.

Πήγαινε καὶ πήγαινε· ἀνέβαινε τὶς ἀνηφοριές κατὰ τοῦ ἡλιοῦ τὸ δρόμο. Τὸ βράδυ, κοντὰ ἡλιοβασιλεμμά, ἔφτασε ψηλὰ ἀπάνω σὲ κορφοβουνὶ μὲ πολλοὺς πολλοὺς ὄχτους καὶ μεγάλα ἰσώματα ἀνά-μεσά τους. Πεῦκια καὶ κέδρα καὶ κυπαρίσσια, ἐλιές καὶ φοινικιές, κλήματα σκαρφαλωμένα πάνω στὰ δέντρα καὶ στοὺς βράχους εἶχανε κατὰφωτο κείνο τὸ μέρος, πού ἦτανε γραμμένο ὕστερα ἀπὸ χρόνια καὶ καιροὺς νὰ χριστοῦν ἀπάνω του ἡ Ἁγία Πόλη, τὰ κοσμοζάκουστα τὰ Γεροσόλυμα.

Σ' αὐτόνε τὸν τόπο ἔφτασε ὁ Πρωτόπλαστος. Τὰ πόδια του ἐνοιωνε πῶς δὲν τονὲ βοηθοῦσαν νὰ προχωρήσῃ παραπέρα καὶ γι' αὐτὸ ἀποφάσισε ἐκεῖ νὰ ξενυχτίσῃ.

Κοιτάζοντας δῶ καὶ καὶ νὰ διαλέξῃ μέρος γιὰ τὸ ξενύχτι του, ἐζύγωσε σ' ἓναν ὄχτο λίγο παραπάνω ἀπ' τοὺς λόφους πού ὕστερα ἐλογηθήκανε Σιών καὶ Ἄκρα. Τᾶρεςε κείνο τὸ βουνάκι· ἀνέ-

καμιά ἀσπράδα καὶ γύρο στὴν καταχνιά, ἡ καὶ μέσα τῆς; Δὲ βαριέστε; Ὅμὰ τὰγαποῦμε τὰ χρώματα κι' ἀνοιχτά· δὲ νοιώθουμε ἀπὸ χρωματιές. Μὲ τὸ μάτι συνήθισε κι' ὁ νοῦς· δὲν ξέρουμε τίποτις, ἐπειδὴ τὰ ξέρουμε ὅλα. Χρειαζέται ἀνάθροφή, χρειάζεται πολιτισμός, γιὰ νὰποχτήσῃ ὕραση καὶ τὸ μυαλό.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σταθῆκανε τόντις μεγάλοι ἄθρῶποι. Κατωρθῶσανε νᾶχουνε μάτια, ὅσο κι' ἂν τοὺς τύφλωνε ὁ ἥλιος. Μὰ μήπως κι' ἀφοῖ δὲν τὴ γνωρίζανε τὴ δύναμη τὴν ὀλίθρια τοῦ Ἡλιοῦ τους; Μήπως δὲν τὸν ὀνομάσανε Ἀπόλλωνα, καὶ ποῖος θὰ τάρνηθῆ πῶς ὁ Ἀπόλλων μοιάζει· τρεμαχτικὰ μὲ τὸ ἀπολλύων, σὰ νᾶτανε εἶδος μετοχῆ τοῦ ἐνεστώτα, γιὰ νὰ χαρχητήρησῃ τὸ θεὸ πού ὀλέενα σκοτώνει; Ἄχι μὰς ἀπώλεσε καὶ μὰς, χωρὶς νὰ τονὲ ξεπολύσομε ποτὲ μὰς. Ἡ δόξα του μὰς θάμπωσε καὶ δὲν τὸ νοιώσαμε μήτε τὸ νοιώθουμε ἀκόμη πῶς τέτοιο θάμπωμα θὰ πῆ χαμός. Καὶ χάσαμε τόντις πολλὰ, ὡσπου κι' οἱ ἴδιοι νὰ χαθοῦμε. Περίεργο πρᾶμα! Τὸ πιὸ πολῦτιμο ἀπ' ὅσα χάσαμε, εἶτανε ἴσια ἴσια ἡ γλώσσα ἡ ἀρχαία, πού γιὰ νὰ τὴν κρατήσομε κάμαμε τὶς περισσότερες θυσιές. Ἄφτῆ ζοῦσε στὰ χεῖλια τοῦ λαοῦ. Ἐνοεῖται, ἀφοῦ ὁ λαὸς τὴ μιλοῦσε καὶ τὴ μιλεῖ. Ἄς τὴν ὑποθέσομε ὅσο πρόστυχη, ὅσο

βάρβαρη, ὅσο χαλασμένη κι' ἂν τὴ λένε μερικοί, ἔπρεπε ἱερὴ νὰ μὲς εἶναι, μιὰ κ' εἶτανε ἀπομεινάρη τῆς ἀρχαίας. Τίποτα! Τὴν καταστρέψαμε, γιὰ νὰ φανοῦμε ἀρχαιότεροι. Βυθιστήκαμε στὰ βιβλία. Πήραμε μιὰ λέξη, πήραμε δύο, πήραμε χιλιάδες. Κάθε λέξη πού τραβοῦσαμε ἀπὸ τὰπόδαθα τῆς ἱστορίας, κάθε λέξη πού ξεψαρέδαμε ἀπὸ τὸν πάτο τοῦ ὠκεανού, γαργάλιζε τὸ φιλότιμό μας, τὴν καμαρώναμε πιά σὰ νὰ καμαρώναμε στὴν καθεμιὰ τὴν ἀρχαιότητα ὅλη. Δὲν παρατηροῦσαμε ὅμως πῶς οἱ λέξεις ἀφτίς, οἱ ξεψαρεμένες, μοιάζανε ἀλήθεια μὲ κάτι ψάρια ὠγύγια, θεόχοντρα καὶ σεβάσμια, πού συνηθίσανε χρόνια καὶ χρόνια νὰργονιοῦνται κάτω στῆς θάλασσας τοὺς ἄβυσσους, καὶ πού ὅταν τὰ φέρῃς στὴν ἀπανωσιὰ τοῦ νεροῦ, σκάνουνε ἀμέσως, γιὰτί χρειάζονται νὰ τὰ πατῆ τὸ βάρος τῆς κατάβαθης ἀτμοσφαιρας, κι' ὁ ἀέρας μὰς τοὺς εἶναι πάρα πολὺ λαφροίς. Οἱ φαρωνώστες καὶ ἰχθυολόγοι δηγοῦνται πῶς ἀφτὰ τὰ ζῶα, προτοῦ γεράσουνε, δὲν κατεβαίνανε, ὅπως κάνουνε τώρα, στάδρατα καὶ στὰ σκοτεινά, παρὰ παίζανε μὲ τὸ κύμα σὺν τὰ δερφίνια, εἶτανε καὶ πολὺ μικρότερα. Κάτι ψαράκια χαριτωμένα, πού κολυμποῦνε ἀλάργα στὸ γιολό, εἶναι παιδιὰ τους, ἐγγόνια τους ἢ τρισεγγόνια· ὁ ἀέρας δὲν τὰ πειράζει ἀκόμη κ' ἐρχονται

ἡσυχὰ καὶ γελαστά, νὰ σεργιανίσουνε, νὰ γλεντίσουνε, νὰ ζήσουνε στὰ πέλαγα τὰφρολουουδιασμένα, πού μοιάζουμε σὺν ἀπέραντα δροσάτα περιβόλια· ἐκεῖ λούζονται τὰ ψαράκια, πηδοῦνε, κυνηγοῦνται ἀκαγαλλιάζουμε μὲ τὸ φῶς τοῦρανοῦ, ὡσπου νὰ τὰ πάρῃ, ἀγάλια ἀγάλια, στρώμα στρώμα, τὸ βέμα τὸ σιγανοκατέβατο, νὰ τὰποθίσῃ χαμηλὰ στὶς πρωτόπλαστες ἀμμουδιές, ὅπου δοξασμένα καὶ πελώρια κοιμοῦνται, καὶ φαίνεται πῶς μήτε νοιώθουν τὸν αἰῶνα πού περνᾷ.

Ἐμεῖς σ' ἀφτὰ πήγαμε, βουτήξαμε ὡς τὰ βάραινα, μὴν ξεδιακρίνοντας τὸ χάος ἀπὸ τὴν ἀβγῆ. Τὶ λέγαμε; Ὁ ἥλιος μὰς θὰ τὰ φταῖ, πού μὰς ἀποσκεπάζει καὶ τὰ φανερὰ. Δὲν εἶδαμε τὰ ψαράκια πού χαίρονται τὴν ὑπαρξή τους· δὲν εἶδαμε τὰπογόνα μὲ τὴν ἀληθινὴ προγονικὴ ζωὴ πού μέσα τους ὠζέται. Δὲν εἶδαμε τὸν ἑαφτό μὰς.

Κι' ὅσο κοίταξα τὰ πρόσωπα, κι' ὅσο ἐβλεπα τοὺς ἀθρῶπους, δὲν ξέρω τί παράξενη ἐκφραση ζουγραφιζότανε ἀπάνω τους, ἐκφραση σοβαρὴ συνάμα καὶ ξιθαρρῆ, κατσοφιασμένη καὶ γελαστή, τραγικὴ καὶ μαργιόλικη, ἐξυπνη καὶ βουβή, σὺν παιδιὰ πού κάνουνε τοὺς γέρους.

Κάμποσο τὰ κοίταξα ὡστόσο τὰ πρόσωπα· κοί-

θηκε άπάνω στην κορφή του και κάθισε. Ο ήλιος έγυρε πλειά να βουτήξει οι άχτίδες του χρυσοκόκκινες περνούσαν από μέσα στα τεφροπράσινα φυλλώματα μιανής έλιξης και σά να αφήνανε στεφάνια άπάνω στην άκροβουριά, στεφάνια άμέτρητα που τό ένα άκολουθώντας τάλλο χανούτανε πέρα στον όριζοντα κατά τό Όρος τών Έλαιών. Τάβλεπε ο Πρωτόπλαστος αυτά τά στεφάνια κι' άπορούσε πολύ παράξενα τού φαινότανε και βαθεία συλλογιόντανε άν ίσως και μέσα στην Έδέμ είδε ποτέ του παρόμοια τού ήλιού όμορφιά. Άλήθεια, πολύ παράξενος τόπος!

Ύστερα από λίγο νύχτωσε. Όλογέμιστο τό φεγγάρι έπρόβαλλε από πέρα κι' ή άσημένια του λάψη έλουζε τό βουνάκι άπ' άκρη σ' άκρη.

Ο πρωτόπλαστος κατέβηκε κάτω στη ριζοβουριά και ξαπλώθηκε να κοιμηθώ. Ζεστό και μυρισμένο άγεράκι έρχεται άπ' την Άνατολή κι' άνάμεσα στα φύλλα τών δέντρων παιζει σά να θέλη να κορδίση τραγουδι γλυκό, άπαλό ναούρισμα. Τού κάκου όμως ο ύπνος δέν μπορεί να κλείση τά ματόφυλλα τού Πρωτοπλάστου· ο νους του γυρίζει πίσω στα πρώτα του χρόνια. Θυμάται και θυμάται.

Θυμάται πώς μιάν ήμέρα άξαφνα ξύπνησε άποκάτω σε μιάν άθισμένη πορτοκαλιά μέσα σε κείνο τό θεοτικό περιβάλλον που λογιόντανε Έδέμ. Θυμάται με πόσην άγάπη ο Πλάστης του, ο μεγαλόδωρος τού κόσμου Δημιουργός, ο Θεός τόν ώνόμασε εικόνα του κι' όμοιωμά του και τόν έκαμε βασιλιά κι' άφέντη όλων τών πλασμάτων. Θυμάται πώς μιάν ήμέρα που σά να τού πέρασε άπ' τό νου, πώς καλή ήτανε εκεί μέσα μιá συντροφιά να χαίρεται μαζί της τις όμορφίες τού κόσμου, και πώς ύστερα άπ' αυτή τή διαλόγηση ξαπλώθηκε να κοιμηθώ πάνω στην δλόδροση πρασινάδα, κοντά σε μιá χαριτωμένη ρεμματιά, που άηδόνια κελαϊδούσανε μέσα στις λογωμένες δαφνίες και μυρσινίες κι' άποκοιμήθηκε και σάν έξύπνησε είδε δίπλα του τήν Έβα, τήν συντρόφισσα, που άπό ένα πλευρό του έπλασε άπάνω στον ύπνο του ο Θεός. Θυμάται τήν ξέσκεπη όμορφιά της, τά ξαθιά της τά μαλλιά, άρχοντικό χρυσοστέφανο πάνω στο κεφάλι της, που μέσα στα πλούσια κύματά της έπαιζε τό δροσερό της ρεματιές άγεράκι και οι χρυσές τού ήλιου άχτίδες, που πήγαινε να βασιλέψει, περνούσαν άπ' άνάμεσά τους με ζούλια, σά να λέγανε: ποιά τάχα είναι πειό όμορφα και πειό λαμπερά, έμείς τού ήλιού οι άχτίδες ή τά μαλλιά της

χρυσομαλλούσας τής πρωτόπλαστης; Θυμάται τά μεγάλα της μάτια, τού κοράκου μαύρο φτερό ριμμένο μέσα σε κάτασπρο γάλα, πώς τονέ κοιτάζανε με θαυμασμό κι' άγάπη κι' ύποταγή, ματιές άξέχαστες που κάμανε τήν καρδιά του να φλετουρίση από καρδιοχτύπια παράξενα, γεμάτα γλυκές ζαλάδες που κάμανε όλο τό κορμί του να άνετριχιάζη σύσσωμο.

Θυμάται και τό να πρωτοθυμηθώ; Τι καλά, τί όμορφα, τί ήσυχα κι' άξένοιαστα περνούσανε μέσα στην Έδέμ, όσο που μιάν ήμέρα, σημαδιακιά μέρα κι' άξέχαστη, ήρτε ο Όφοιος εκεί μέσα και τούς έβαλε να πατήσουνε τήν έντολή τού Θεού. Κι' ο Θεός μιá και δε φυλάζανε τό θέλημά του, μ' όλη τήν άγάπη που τούς είχε, τούς έδιωξε άπό κεί μέσα άπ' τό πανώριο περιβάλλον και τούς έστειλε να βγούνε στην έρημη τή γή, με βάσανα και πόνους με τόν ιδρο τού προσώπου τους να βγάλουν τό ψωμί τής ζωής τους και να πεθαίνουν αυτοί και τά παιδιά τους και τά παιδιά τών παιδιών τους.

Πώς έβγήκανε άπό κεί μέσα! Τι φαρμακωμένα δάκρυα έβρεξαν τό πρόσωπό του και τής Έβας τό πρόσωπο, όταν έκαθίσανε άντικρύ τής Έδέμ και βλέπανε άνάμεσα στα δάκρυά τους τήν άφάνταστη όμορφιά της, όμορφιά που τώρα τούς έφαινότανε χίλιες φορές πειό έλκυστικήν τώρα που τήν είχανε για πάντα χαμένη. Τι άγρια που τούς έφάνηκε πρώτα κι' αρχής ή γή και πόσους καημούς και βάσανα δοκιμάσανε όσο που να βρουνε μέρος να κατασταθούνε, κι' ύστερα πάλι καινούρια βάσανα, τά βάσανα τής ζωής. Πώς έδοκιμάσανε τήν πείνα και τήν δίψα, τό κρύο και τήν κάψα, τή γδύμνια και τή κούραση, θυμούς και καημούς, θύμησης κι' έλπίδες, τό χτέσ και τό αύριο, τό πέρνει και τού χρόνου, τό μαύρο τό σήμερα και τό άτέλειωτο φέτος, παιδιά και γέννες, άρρώστιες και πόνους και τόσα και τόσα και πίσω πίσω τό κακούργημα και τό θάνατο. Τό θάνατο! Ποτές του δέν μπορούσε να φνταχτώ τήν τρομάρα που έκρυβε άποκάτω της αυτή ή λέξη, τήν είδε όμως με τά μάτια του, όταν τάγαπημένο του παιδί ο Άβελ σκοτώθηκε άπ' τό ζουλιάρη τόν άδερφό του, τόν Κάη, τό άλλο του παιδί, πειό δυστυχισμένο κι' άπ' τό σκοτωμένο. Τότε θυμάται, όταν τόν είδε ματογούργουρο ξαπλωμένο στο χώμα με σφιμμένα τά χείλια από πικρό παράπονο για τόν κακό τόν άδερφό του που μ' ένα χτύπημα σκότωσε τάδερφού του τή γλυκειά ζωή και τήν ψυχή τή δική του, τά χλωμά του χείλια

που δέν άνοιζανε πλειά να πούνε ένα λόγο, μιá παρηγοριά στους γονιούς του και στις άδερφάδες του που δλοτρόγυρα με μαύρα δάκρυα τόν έκλαίανε. Κρύο μάμμαρο, παγωμένος, ξυλιασμένος δέν άνοιγε τά μάτια του να ιδώ τόν ήλιο που έφεγγε άποπάνω του δλόχρυσος, να ιδώ τήν πρασινοντυμένη γή, να ιδώ τά παχουλά τάρνακια του που τρέχανε βελάζοντας πάνω στα σύραχα, μέσα στις λαγκαδιές και τά λειβάδια! Τι κρύο, τί τρομερό θεριό ο θάνατος! Και τόν εξανάειδε πολλές φορές στους δικούς του να πέση. Η Έβα, τό ταίρι του, που όσα κι' άν έπαθε εξαιτίας της πάντα τήν άγαπούσε μ' όλη του τήν ψυχή, σάν τήν πρώτη μέρα όπου τήν έπρωτόειδε να κάθεται δίπλα του, πέθανε μιάν ήμέρα και τόν άφησε μονάχο και πικντέρημο. Παιδιά κι' άγγοναρούδια του πολλά έσκίπασε ή μαύρη γή στους κόρφους της, ή μεγάλη μάνα και φύτρα τής άνθρωπότης. Τι φοβερός ο θάνατος! Ταχα δέ βρισκόντανε ποτέ κανένας να τό παλέψη αυτό τό θεριό και να τό καταβάλη! Η τό κρέμα τό δικό πάντα θα τυραννούσε τή γενεά του και θα τήν έπαράδινε δεμένη χεροπόδαρα στού θεριού τό άπόλωτο στόμα!

Άνάμεσα στών δέντρων τά φυλλώματα, όπου σκεπαζανε βουναλάκι με τήν καταπράσινη φυλλωσιά τους, ένα άηδόνι κείνη τήν ώρα άρχίνησε να κελαϊδή. Η γλυκειά του λαλιά έκοψε τις έννοιες τού Πρωτόπλάστου και τις θύμησης· ο γλυκόστομος τραγουδιστής έχυνε παρηγοριά στην πονεμένη του καρδιά κι' εκεί άπάνω ως καθώς εΐτανε ξαπλωμένος έννοιωσε τά ματόφυλλά του να κλειούνε και σιγά σιγά άποκοιμήθηκε.

Άποκοιμήθηκε ο Πρωτόπλαστος και κείνος ο ύπνος εΐτανε κατά θεϊκή βουλή ο ύστερός που έμελλε να κοιμηθώ στη γή άπάνω. Δέν εΐτανε πλειά γραφτό του να άνοιξη τά μάτια και να ιδώ τόν κόσμο που άμα έκαμε τήν άμαρτία κι' έχασε τήν Έδέμ, τόν έστειλε ο Πλάστης του να τόν άποτάξη με τού προσώπου του τόν ιδρο. Εκεί άπόμεινε τό θεόρατο κορμί του ξαπλωμένο άποκάτω στού ίσκιου τού όχτου εκείνου, όπου ο ήλιος τόν έφιλούσε ξανόγοντας άπ' τό Όρος τών Έλαιών με ξέχωρη εϋλάβεια, όπου τό φεγγάρι τόν έλουζε με τάσημνια τού φέγγου του κύματα, και τά πουλιά με μελωδιές δλόγλυκες έψέλνανε τή δόξα, που έμελλε μιάν ήμέρα να ύψώση μεσώσανα κείνον τόν βράχο, τόν σκεπασμένο στα πρώτα του χρόνια άπ' όλα τά μοσκομυ-

ταξα κάμποσο και τούς άθρώπους. Τουλάχιστο προσπάθησα όλους να τούς κοιτάξω κι' όλα να τά δω. Βρήκα τις προάλλες στα χαρτιά μου τά σημειωματάρια που γιόμιζα τότες μέρα με τή μέρα με λογιώ λογιώνε άκουστά και είδωτά. Κατόπι, άν ή Έλλάδα δείξη στο τέλος περιέργεια περισσότερη και περισσότερη άγάπη για τήν εθνική της τή γλώσσα και για τή δουλειά που κάμαμε, ωςπου να τήν κανονίσουμε και κανονισμένη πιά να τής τήν καθιερώσουμε τή γλώσσα τήν εθνική, όσο τήν και διαβάσουμε κατόπι τά σημειώματά μου εκείνα, θα καταλάβουμε πώς είχα τούς λόγους μου όταν έγραφα τό Ταξίδι μου, πώς δέν καταπαίαστηκα τέτοιο βιβλίο, χωρίς πρώτα να ζετάσω τά καθέκαστα κι' άπό τά καθέκαστα να μορφώσω γνώμη που να στέκη. Τήν ιστορική μας γραμματική τήν είχα μελετημένη χρόνια πριν ξαναβγω στο βωμαλίκο. Και στα μαθήματά μου και σε άρθρα επιστημονικά και σε άλάκαιρους τόμους είχα ξηγήσει τύπους, λέξεις και κανόνες. Ο σκοπός μου, σάν ξαναπήγα κάτω, εΐτανε να βεβαιωθώ για κάμποσα που άπό μακριά βρισκόμουνε σε άνάγκη να τά συμπεράνω μόνο και μόνο, συχνά και να τά υποθέσω. Πόσες φορές με τάφτια μου άκουσα εκείνα που όσο σπουδαζα, μάντεθα μόνο τήν ύπαρξή τους. Με-

γαλήτερη χαρά για τό γλωσσολόγο δέν έχει και τήν άπόλαφα τότες με κάθε λέξη που μάζωνα. Πήγα στα σχολειά, έλληνικά, δημοτικά και γυμνάσια. Πήγα στη Μεγάλη τού Γένου Σκολή, κράτησα σημείωση για κάθε παράδοση, κάθε τάξη όπου πήγα. Μίλησα με τούς βαρκαρήδες ή τούς καιζήδες, μίλησα με τούς φτωχούς και μικρούς, μίλησα με τήν πιό διαλεχτή, με τήν καλύτερη κοινωνία. Παντού έβλεπα τούς ίδιους νόμους να βασιλέβουνε, στρεβλωμένους κάπου κάπου άπό τήν καθαρέβουσα με τόν ίδιο τρόπο. Καταντούσε λοιπόν πολύ έφκολο να ξεκαθαρίση κανεις τούς κανόνες τούς αληθινούς, να βρω τό σύστημα τό σωστό τής γραμματικής, να διορθώση τά ίδια λάθια που τάφταιγε πάντα ή καθαρέβουσα. Τά λάθια διορθωνόντανε και μοναχά τους, γιατί κι' άφτό παρατήρησα, πώς κοινωνία και λαός, άγράμματοι και γραμματισμένοι, διορθώνουνε παντού, ίδια κι' άπαράλλαχτα, τούς δασκαλισμούς. Μιá μέρα, στο βαποράκι που άπό τό Γεφύρι τής Πόλης κατεβαίνει στο Φανάρι, όπου πήγαινα κι' αντίγραφα κάτι χερόγραφα παλιά, έτυχε να καθήσω κοντά σε τρεις τελειόφοιτους τής Μεγάλης τού Γένου Σκολής, που σάς έλεγα. Ποτέ μου θαρρώ δε χάρηκα περισσότερο. Μιλούσανε άναμεταξύ τους τήν καθαρία δημοτική ά-

κόμη και σάν κουβεντιάζανε για τό σχολειό, για πολιτικά, για άνηλά άντικείμενα, τύπος δέν τούς ξεγλυστρούσε στην κουβέντα που ο φανατικός έγω να μνή τόν παραδεχόμενος άμέσως. Με δυο λόγια, όπου κι' άν είμουνε, τή γλώσσα τους μιλούσε τό εθνος.

Μου έλειπε ωςτόσο κάτι να μάθω, που μου φαινότανε σάν άπαραίτητο. Στην Πόλη και στην Άθήνα, στα λεγόμενα τά κέντρα και μάλιστα στις πρωτέβουσες, συνηθίζουμε τήν κοινή τή λαλιά. Έπρεπε τώρα να δω και τά ντόπια τί πράμα εΐτανε. Θυμούμαι, και πώς να τις ξεχάσω, τις μέρες τις χαρισάμενες που πέρασα στο Πυργί, ένα χωριό τής Χιός, τό πιό σημαντικό άπ' όλα τά μαστιχόχωρα, και για τό γλωσσολόγο ακόμα σημαντικώτερο. Πείστηκα και τότες κι' άργότερα και κάθε φορά όπου γινότανε λόγος για τό περίφημο τό ζήτημα, πώς όποιος πάει και φωνάζει—γιατί φωνάζουνε άφτόι, δε συζητούνε— πώς τάχα κοινή γλώσσα δέν έχουμε, παρ' ιδιώματα και ντοπιολαλιές, μήτε τό υποψιάστηκε, μήτε τώνεϊρέφτηκε τί θα πη γλώσσα χωριού ή χωριολαλιά, όσο κι' άν πολεμώ να γαλλικίζη όνομάζοντάς τινε patois. Patois όνομάζουμε καθαυτό στους πολιτισμένους τόπους τή γλώσσα που μιλιέται σ' ένα χωριό, και δέν τήν καταφρονούνε διόλου. Οι διά-

ρισμένα λουλούδια της χώρας κι' ύστερα, σάν εγδύθηκε από κείνα, απ' τή λατρεία και τήν προσκύνηση του κόσμου.

Αποκάτω στον ίσκιό κείνου του ὄχτου ἐξεκουράστηκε για πάντα ὁ Πρωτάνθρωπος. Τὰ φύλλα τῶν κλαδιῶν πέφτοντας ἀγάλια γάλια ἐσκεπάζανε τὸ σκέλεθρο του Ἀδάμ και ἡ δροσιά τῆς νύχτας ἐκρούστανε κάθε βράδυ τὸ φυλλένιο του σαβανο. Πέφτανε και πέφτανε ἀπάνω του τὰ φύλλα και με τὸν καιρὸ σωρικστήκανε ἀπάνω σὲ πανύψηλο μνημα.

Τὰ χρόνια περνούσανε και μαζί τους πληθαίνανε τοῦ κόσμου οἱ ἀμαρτίες. Μαζὶ μ' αὐτὲς ἐφούσκωνε και τοῦ Θεοῦ ἡ ὀργή, ὅσο πού μὴν ἡμέρα ἀποφάσεις νὰ τὸν πνίξη αὐτὸν τὸν ἀχάριστο και ἀμαρτωλὸν κόσμο σύψυχο. Τότες ἔκαμε τὸ φοβερὸ κατακλυσμὸ. Ἀνοίξανε οἱ καταρράχτες τοῦρανοῦ σαράντα μερόνυχτα και τὸ νερὸ ἐσκέπασε ἀπ' ἄκρη 'ς ἄκρη τὴ γῆ. Ὅλα σκεπαστήκανε κάμποι και ψηλώματα και βουνα θεόρατα και μονάχα τοῦ Νῶε ἡ κιβωτὸ φέροντας μέσα της τὴν τελευταία σπῖθα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου και τῶν ζῶων ἐπαράδερνε ἀπάνω στὰ πέραντα νερά. Σάν ἤρτε ἡ ὥρα και καταπράυνε τοῦ Θεοῦ ἡ ὀργή, και τὸ περιστέρι με τῆς ἐλίας τὸ κλωνὶ στὴ μύτη ἔφερε τὸ μνημα στῆς κιβωτὸς τὸ νοικοκύρη πὼς ὁ κόσμος ἐξενέρισε ἀπάνω στῶν νερῶν τὸ πανόψι, τότε θεϊκὸ θέλημα ἀνοίξε με σειμούς καταβόθρες νὰ πιούνε μιὰν ὥρα ἀρχήτερα τὰ νερά. Τότες κι' ἡ λίμνη πού κυματοῦσε δλόγυρα στὸν ὄχτο πού πέθανε ὁ Πρωτόπλαστος ἐγύθηκε τρέχοντας κατά τὰ χαμπηλώματα τοῦ Γῶρα. Ἀπάνω στὸ δρόμο τους πήρανε μαζί τους και τὰ κόκκαλα τοῦ Ἀδάμ μαζί με τὰ φύλλα πού τὰ σκεπάζανε τόσοι αἰῶνες μονάχα ἡ κάρα του ἀπάνω στὸ στρίμμα τοῦ νεροῦ ἐστρίμωξε σὲ μιὰ σκισμάδα τοῦ ὄχτου και τὴν ὥρα κείνη βράχος πελώριος ξεκόλλησε ἀπὸ πάνω κι' ἔπεσε καταμπρὸς σκεπάζοντας πίσω του τὸ πρωτόπλαστο κεφάλι. Τὰ νερά παρασύρανε στῆς γῆς τὰ τετραπέρατα τὰ κόκκαλα τοῦ Ἀδάμ και τὸ χῶμα πού ἔλωσε ἀπ' τὸ κορμὶ του. Κάθε χώρα και κάθε τόπος πού περὶ ὕστερα, ὅταν ἐξαναπλήθυνε ὁ κόσμος, ἐγέμισε πολιτεῖες και χωριά εἶχε μέσα του κι' ἕνα ψιχουλάκι ἀπ' τὸ κορμὶ τοῦ Πρωτάνθρωπου. Τέτοιο ἐστάθηκε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ὅλη ἡ γῆ νὰ γένη κοιμητήρι τοῦ Ἀδάμ πού με τὰ χέρια του ὁ Πλάστης του ἔπλασε και τοῦ φύσησε ψυχὴ και τὸν ἔκαμε εἰκόνημα και σκῆδιο δικό του και πού μέλλανε μιὰ μέρα τἀμέτρητα τῆς γενεᾶς του βλαστάρια

με τὸν ἔδρο και τὸν κόπο τους με τὸ αἷμα και με τὸ μυκλὸ τους νὰ κυριέψουν δλάκαιρη τὴ γῆ, στεριά και θάλασσα...

Τὸ κεφάλι ὅμως ἔμενε παραχωμένο ἀπάνω στοῦς βράχους τοῦ ὄχτου αἰῶνες κι' αἰῶνες. Βοσκοὶ πού φυλάγανε καὶ τριγύρω τὰ πρόβατά τους εἶδανε στὸν νερό τους τί κρυβόντανε μέσα σὲ κείνον τὸν βράχο κι' ἀπὸ τότες τὸν εἶπανε στὴ γλῶσσα τους Γολγοθᾶ πού Ρωμαίικα θὰ πῆ Κεφαλότοπος, Κρανίου τόπος ὡς τὸν ἐξηγοῦνε τὰ Βαγγέλια. Με τὸν καιρὸ ξεχάστηκε ἡ ἀφορμὴ πού τοῦδωσε τὸνομα.

Με χρόνια, με καιροὺς παρακάτω ἀπ' τὸ Γολγοθᾶ κατά τὰ νοτινὰ του μέρη χριστήκανε τὰ Γεροσόλυμα. Λαοὶ και βασιλιάδες ἤρτανε και περᾶσανε ἀπὸ πάνω τους, ὅσο πού οἱ Ὀβραῖοι με τὸν βασιλεῖα Δαβὶδ τὰ ἐπήρανε για καλά στὴν ἐξουσία τους. Δοξάστηκαν και τιμηθήκανε, ὅσο φοβόντανε τὸ Θεὸ· ταπεινώθηκαν και ρήμαζαν πολλὲς φορές, ὅταν ἔπεφταν στὴν ἀμαρτία και λησμονούσανε τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα. Ὁ Γολγοθᾶς, πού σιγὰ σιγὰ τὰ δέντρα του τῆκοψε τάνθρώπου ἡ ἀπονία και πού τὸ χῶμα του λίγο λίγο τὸ κατέβασε ἡ βροχὴ στὰ παρακία πού εἶτανε τριγύρω, ἀπόμεινε μελαψὸς βράχος και στεκόντανε ἐκεῖ βουβὸς θωρητῆς κεινῶν πού γινόντανε ἀποκάτω στῆς ποδιές του· κι' ἐκρυβε μέσα στὰ στήθια του τὴν τιμημένη κάρα προσμένοντας κάτι μεγάλο μὴν ἡμέρα πού κι' αὐτὸς δὲν τὸ καλόξερε· ἕνα μονάχα ἤξερε πὼς ὅλα τὰ μεγάλα πού γενήκανε τριγύρω του εἶτανε τίποτα μπροστὰ σὲ κείνο πού ἐμελλε νὰ γενῆ στὴν κορυφὴ του ἀπάνω. Ἐνοιθε πὼς τὰ τραγούδια πού ἀκουστήκανε ἀπ' τῆς Σιών τὰ ψηλώματα θὰ ἦτανε πολὺ φτωχικὰ μπρὸς στῆς ψαλμωδιές τοῦ κόσμου πού μέλλανε μιὰ ἡμέρα ν' ἀκουστοῦνε ἀπὸ κεινοῦ τίς ράχες για κεινοῦ τὸ μεγαλεῖο και τὴ δόξα. Προνοῦσε πὼς τὸ χρυσάφι τοῦ Ὁρείου και τὰ μυρισμένα ξύλα τοῦ Λιβάνου, ἡ πορφύρα τῆς Τύρος και τῆς Σηρικῆς τὰ μεταξία πού ἐσώριασε τοῦ Σολομῶντα ἡ σοφὴ βασιλεῖα θὰ ἦτανε χαλκίκι ἀσημαντα κοντὰ στοῦς θησαυροὺς πού μιὰν ἡμέρα ὅλη ἡ ἀνθρωπότη χρόνια και χρόνια ἀτέλειωτα θὰ ἐσώριαζε για τιμὴ του ἀποκάτω στὰ ριζοβούνια του. Ἐνοιθε τὴ μελλούμενη δόξα του χωρὶς νὰ καταλαβαῖνη τὴν ἀφορμὴ τῆς. Κι' ἐπρόσμενε.

Μιὰν ἡμέρα ὕστερα ἀπὸ χρόνια και καιροὺς αὐτὸς ὁ βράχος πού τὸν ἐδέρνανε οἱ βροχὲς κι' οἱ παγωνιές, πού τὸν ἐψηνε τοῦ ἡλιοῦ ἡ φλόγα και τὸν

ἐγδυνε ἀπ' τὴ πράσινη φορεσιά του τοῦ ἀνθρώπου τὸ βάρβαρο χέρι, ἄκουσε μεγάλη βοή κι' ἀλαλαγμὸ ν' ἀνεβαῖνη ἀπ' τὰ κάτω μέρη τῆς πολιτείας μέσ' ἀπ' τὰ καστρότοιχά της. Ἡ χλαλοῆ ἐκείνη σάν νῆκαμε τὰ ριζὰ του νὰ σαλίψουν. Ὁ σάλαγος κοντοζύγωνε κι' ἐκεῖ κοντὰ του ἀπ' τὴν ἀνοιχτὴ καστρόπορτα ἐβγήκε ἕνα πλῆθος φρενιασμένο κι' ἔτρεχε καταπάνω του. Ὅλοι ἀνάκατα, πατεῖς με και πατῶ σε, ποιὸς νὰ πρωτοτρέξῃ κατά τὸ Γολγοθᾶ, ποιὸς ν' ἀνεβῆ γλήγορα τὰ πλάγια του. Φαρισαῖοι με τὰ φαρδομάνικα τους και τάνεσηκωμένα τους φρύδια, κανακάρικα παιδιὰ τῆς ψευτιάς και τῆς κουτοπονηρίας, διαβασμένοι πού ὅσο κι' ἂν ἀνεγνώνανε ἀδιάκοπα τὸ νόμο ποτέ τους δὲν ἐκαταλάβαινε τί θὰ πῆ δικαιοσύνη, παπαδολογὶ ἀπλαχνο κι' ἀχόρταγο ἀνεκατωμένοι μ' ἀνθρώπους καθελογῆς συνάφια και γυναῖκες μαζί, ἀρχόντισσες κι' ἀρχοντοπούλες με τὰ μακρὰ τους φουστάνια, πού σηκῶνανε κορνιαχτὸ στὸ διάβα τους, και χωριάτισσες με τίς ἀνεσκουμπωμένες τοῦ πουκαμῖσες, μερικὲς με τὰ μωρὰ τους στὴν ἀγκαλιὰ, κι' ἄλλες σέρνοντας τὰ παιδιὰ τους ἀπ' τὰ χέρια, τρέχανε ὅλοι μαζί νὰ βγοῦνε ἀπ' τὴν καστρόπορτα με οὐρλιάσματα, με φωνές, με τσιρίσματα, θάλασσα μανισμένη ἐπρόχαζε τριγύρω στὰ ριζοβούνια τοῦ Γολγοθᾶ. Ἐβγαῖναν κι' ἐβγαῖναν πίσω πίσω φανήκανε οἱ χαλκένιες περικεφαλαῖες τῆς Ρωμαϊκῆς κουστωδιάς κι' οἱ ἀστραφτερές τους λόχες· ἐπρόβαλε ὅλη ἡ κατοστάδα τῆς κουστωδιάς με βῆμα ἀργὸ χτυπώντας τὰ πόδια της ἀπάνω στὸν πετροστρωμένο δρόμο. Καταμεσῆς τους περπάταε ἕνας ἡλιοκαμμένος Κυρηναῖος, ψηλὸς και με πλάτες ραρδιές και τρανὲς σάν τοῦ βουδάλου, και σήκωνε στὸν ὄμο ἕναν πελώριο σταυρὸ, πού τὸν ἐλυγοῦσε ἀποκάτω στὸ βῆμας του. Παραπίσω κοντὰ στὸν ἐκατόνταρχο και τριγυρισμένος ἀπ' τοὺς περὶ διαλεχτοὺς στρατιῶτες τῆς κουστωδιάς ἐπερπατοῦσε Ἐνας... Στὴ θωριά αὐτοῦ τοῦ Ἐνός ὁ Γολγοθᾶς σάν νῆνοιωσε νὰ τρέμουν τὰ βράχια του· τοῦ φαινόντανε πὼς ἡ γῆ ἀποκάτω τοῦ ἐμοῦγκριζε σάν νὰ ἤθελε νὰ καταπιῆ ὅλα κείνα τὰ μέρη και νὰ τὰ καταχωνιάσῃ μέσα στὰ σωθικὰ της. Αὐτὸς ὁ Ἐνας! Ἀγκαθῆνιο στεφάνι, ἀπ' ἀγκαθῆνα πού οἱ βελόνες τους περνοῦν πειδὸ δυνατὰ ἀπὸ σιδερένια καρφιά, εἶτανε καθισμένο δλόγυρα στὸ κεφάλι του. Τὸ μέτωπό του ὅσο κι' ἂν τῶχανε, σκισμένο οἱ βελόνες, εἶχε ἀνάμεσα στῆς σκιμαδὲς γαλήνη, παρόμοια με κείνη πού δείχνει ὁ οὐρανὸς στῆς μεγάλες του καλω-

φορες χωριολαλιές τῆς Γαλλίας ἔχουνε κ' ἔδρα στὸ Παρίσι· περνοῦνε γι' ἀνώτερα μαθήματα. Οἱ δικοὶ μας ὅμως εἶναι πάντα λιγῶν πιδὸ πίσω ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Εἶναι ἀκόμη τῆς ἐποχῆς ὅπου και στὴ Γαλλία κι' ἄλλου δὲν καταλαβαίνανε τὴν ἐπιστημονικὴ και φιλολογικὴ ἀξία τῆς χωριολαλιᾶς. Χωριολαλιὰ εἶτανε κ' ἡ ἀττικὴ στὸν καιρὸ τῆς· ἐτσι ἄρχισε κάθε γλῶσσα, και σὰ σμίγουνε πολλὲς χωριολαλιές, τότες γίνεται διάλεκτο ἢ ντοπιολαλιὰ, δηλαδή γλῶσσα ἐνὸς τόπου ἀλάκαιρου, τῆς Ἀττικῆς ἢ τῆς Βοιωτίας κτλ., γιατὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ πᾶρη κάτι τὸ ἕνα χωριὸ ἀπὸ τῆλλο. Γλήγορα ἡ ντοπιολαλιὰ, για λόγους πολιτικούς και γεωγραφικούς, καταντάει με τὸ βῆμα τῆς συγκοινωνίας κοινὴ γλῶσσα, ἐπειδὴ και λίγη ἀπόσταση νῆχουνε ἀναμεταξὺ τους τὰ χωριά, τὸ καθένα σοῦ δείχνει δικὴ του γλῶσσα, γραμματικὴ δικὴ του, κάποτε με λαφριές ἀλλαγές, κάποτε με σπουδαίες. Τὴν ἴδια γλῶσσα δὲ μιλοῦνε σ' ὅλα τὰ χωριά τῆς Ἰσπανίας μήτε στὰ εἰκοσιένα μαστιχόχωρα τῆς Χιῶς. Εἰκοσι ἕνα χωριά, μού ἔλεγε κάποιος, εἰκοσιένες γλῶσσες. Τὴν ἴδια γλῶσσα, για βέβαιον πὼς δὲ μιλοῦσανε σ' ὅλα τῆς Ἀττικῆς τὰ χωριά.

Μὰ τί δὲν ἔχει νὰ μάθῃ κανεὶς ἀπὸ τὴ γλῶσσα τοῦ χωριοῦ; Ἐβλεπα στὰ μάτια μου, ἄκουα στὰ-

φτιά μου τὸν Ὀμηρο ζωντανό. Μάζωνα κάτι περιέρους τύπους στὰ δημοτικὰ τὰ τραγούδια και στὰ παραμύθια τὰ δημοτικὰ, τύπους διαφορετικούς ἀπὸ κείνους πού συνηθίζανε στὴν καθεμερνή τους τὴν κουβέντα οἱ χωριανοί, τύπους πότε κοινούς και πανελλήνιους, πότε τοῦ χωριοῦ τους, πότε τοῦ πλαγινοῦ τοῦ χωριοῦ, πότε χωριοῦ πιδὸ ἀπόμακρου, πότε και καμίας ντοπιολαλιᾶς ἀγνωστῆς στὸ νησί τους. Ἀπορῶσα πὼς δὲ σηκώθηκε κανένας νὰ μελετήσῃ τῆμηρικὸ ζήτημα στὰ χωριά μας, ἀφοῦ και στὰ δημοτικὰ τὰ ποιήματα θὰ σμίξανε ὄχι μονάχα ντοπιολαλιές ἀντίθετες, αἰολικὴ, δωρικὴ και ἰωνικὴ, μὰ πιθανὸ και κάμπωσες χωριολαλιές, εἴτε τῆς Αἰωλίδας, εἴτε τῆς Ἰωνίας. Καταλάβαινα συνάμα κ' ἕνα σπουδαῖο ἱστορικὸ, πὼς μορφώνεται δηλαδή, ὡς και στὸν ἀγράμματο λαό, μιὰ κοινὴ φιλολογικὴ γλῶσσα. Κι' ἀλήθεια, πὼς νὰ μὴ μορφώνεται; Τὰ παραμύθια και τὰ τραγούδια δὲν εἶναι χτῆμα ἐνὸς χωριοῦ. Πηγαίνουνε ἀπὸ τὸ ἕνα στῆλλο. Λοιπὸν ποιοιοῦ χωριοῦ γλῶσσα νὰ κρατήσουνε; Κρατοῦνε λιγάκι ἀπ' ὅλα. Κολνᾶ τὸ παραμύθι, μαζί με τὸν παραμυθᾶ, δῶθε κείθε. Στὰ Νένητα τῆς Χιῶς, τὸ μισὸ χωριὸ εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ σειμούς, τὰπάνω χωριὸ, ἢ ἀπάνω Νένητα· μνήσκανε μονάχα μερικὰ σπῖτια και μερι-

κοὶ κάτοικοι, πού τώρα ἐρχόντανε κάτω νὰ φουτίσουνε, κάποτες και νὰποκαταστηθοῦνε. Μοῦ εἶπανε ὡς τόσο, μού εἶπε κι' ὁ Κανελλᾶκης, πού καταγίνεται σ' ἀφτά, πού εἶναι κι' ἀπὸ τὰ Νένητα, πὼς πριν ἀπὸ τὸ σεισμὸ, τὰπάνω χωριὸ και τὸ κάτω δὲ μιλούσανε καθαφτὸ τὴν ἴδια γλῶσσα. Καὶ τότες παρατηροῦσα κατι ἀνωμαλίες πού δὲν ἐξηγοῦντανε παρὰ σάν ὑποθέσης, πὼς δυὸ κάπως ἄλλόγλωσσα χωριά ἀνακατέψανε τίς λαλιές τους. Ἐτσι και τὰ παραμύθια μοναχὰ τους, πού νὰ πῆς, ἀνακατέβουνε τοὺς τύπους, ἄφησε πού στὰ ἴδια τὰ Νένητα ἐτυχε νὰκούσω μιὰ ὀνομαστικὴ οὐ τοῦ ἐνικοῦ ἀρσενικοῦ ἀρθρου, ἐνῶ τέτοιο οὐ, ἀντὶς ἄτονο ο, δὲν εἶναι συνήθεια σὲ κείνα τὰ χωριά. Ὅπως ὅμως και στὴν κοινὴ μας γλῶσσα, ἡ αἰτιατικὴ πληθυντικὴ τοῦ θηλυκοῦ εἰς ἀνάγκη νὰ γεννήθηκε στὴ Θεσσαλία ἢ σὲ κανένα μέρος τῆς Ῥωμιοσύνης, ὅπου τὸ ἄτονο ε γίνεται ι, με τέτοιο τρόπο ἀλληλεδανίζονται τύπους και τὰ χωριά. Ὄστε φτάνει νὰ εἶναι στὴ μέση γλῶσσα φιλολογικὴ—φιλολογία και τὰ παραμύθια—κι' ἀμέσως βγαίνει κοινὴ γλῶσσα, εἴτε περιορισμένη σὲ δυὸ τρεῖς χωριολαλιές, εἴτε κι' ἀπὸ ντοπιολαλιές καμωμένη, καθὼς στὴν Ἰλιάδα και στὴν Ὀδύσεια. Εἶναι ἀναντίλεχτο πὼς πρέπει νὰ ταξιδέψανε και τὰ δημοτικὰ ποιήματα,

σύνες. 'Απ' τὰ μάτια του, μάτια που όποιος τάβλεπε μιά φορά ποτέ του πλειά δι' θά τὰ ξεχνοῦσε, έβγαине φως και συμπάθειο, που τὰ κύματά του φεύγανε πέρα, πέρα απ' τὰ στενά τών Γεροσολύμων σύνορα και ξαπλώνονταν σε φεγγερούς κύκλους και ζώνανε όλον τόν κόσμο, γη κι' ούρανό. Λειανόπαιζε τὰ χείλια του, σάν νάκανε δέηση στον ούρανό πατέρα του κόσμου, χωρίς οι φωνές του σκυλολογιού καθόλου να ταραζούν τις σκέψεις του και τους λογισμούς του. Αυτός μονάχα έφαινότανε άγρυπνισμένος κι' άποκαμωμένος. Οι πλάτες του έφαινότανε λυγισμένες, σάν να τις έβάραινε βάρος μεγάλο. 'Ως άποβγήκε από την καστρόπορτα ο άνθρωπος με τάγκαθένιο στεφάνι, ο 'Ανθρωπος με τὸ δλογάληνο μέτωπο και τὰ φεγγαρά μάτια, άλλο σκυλολόγι φάνηκε ακολουθώντας ξοπίσω του, πρόστυχο, τιποτένιο, άφρίζοντας απ' τή λύσσα του κουνούσε τὰ χέρια του στον άέρα και φώναζε : Σταύρωμα, σταύρωμα.

Σε λιγάκι όλη κείνη ή μερμηγκιά έσκέπασε του Γολγοθά τὰ πλάγια και οι φωνές γενήκανε πειό βροντερές. Μέσα στη χλαλή με ώρα ο Γολγοθάς κάτι έννοιωσε να χτυποῦνε άπάνω στην κορυφή του κάποιιο με σίδηρα άνοιγανε τρύπα κι' άλλοι παρακει κάτι καρφώνανε άπάνω σε ζύλο. Στη στιγμή τότε ένα ντουμπ άξαφνα άκούστηκε κι' ο σταυρός ο πελώριος που εΐτανε φορτωμένος ο Κυρηναίος εμπήχτηκε μ' όρμη μέσα στη νιάνοιχτη τρύπα της κορυφής, κι' άπάνω στο σταυρό εΐτανε καρφωμένος όλόγυμνος ο μεγαλόπρεπος 'Ανθρωπος με τὸ ξάστερο μέτωπο και τὰ όλόφωτα μάτια. Στη θωριά του καρφωμένου άπάνω στο σταυρό όλο τὸ πλῆθος φρενιασμένο απ' του αίματου τή μυρωδιά άλλάλαξε με βραχνιασμένες φωνές :

— Γιούχα του Χριστού, Ούα του Ναζωραίου.

— Αϊ αϊ για ιδήτέ τον! Αυτός είναι που έσωσε άλλους, τον έαυτόν του όμως δεν μπορεί να τον σώση. Χαχά ο θαματοργός! Καλά αυτού στα ψηλά.

— Του λόγου του, ή άφεντιά του εΐτανε που ήθελε να γκρεμίση τὸ ναό; Φτού σου καλά να πάθης.

— Τὸ σαράφικό μου μιά ήμέρα έρριξε με κλωτσιές όζω απ' τόν αλόγυρο του ναού, ο άπαναστάτης, που δεν είχε μήτε νόμο, μήτε πίστη.

— Καλέ αυτός καταπατούσε την άγισσύνη του Σαββάτου· εγώ ο ίδιος με τὰ μάτια τόν είδα ένα Σαββάτο που εγιάτρεψε έναν παράλυτο. 'Ακούς εκεί ο άνομος Σαββάτο μέρα να γιατρεύη...

για να δείχνουνε τόσο άλλόκοτη διγλωσσία — διγλωσσία έννοείται που με τή σημερινή μας μήτε συγχρίνεται, άφου τότες την άποτελούσανε γλώσσες ζωντανές.

Είχα σκεπτή να τὰ μελετήσω άφτά σε χωριστό βιβλίο, και τμήρηκό τὸ ζήτημα και τή φιλολογική δημοτική κι' άλλα χίλια, επειδή μου φαινότανε πως άξαφνα γύριζα πίσω ίσια με τὰ παλιά, τὰ προϊστορικά τὰ χρόνια, πως την άρχαία μας τή γλώσσα την παρακολουθούσα σε κάτι ώγύγιες άλλαγές της, γιατί όταν έρχότανε κανένας κι' άντίς άκούσης, μου τὸ πρόφερνε άκούσης, άμέσως θαρρόυσα πως βρικομουνε στην εποχή όπου κάποιος πρόγονός μας, στην όμιλία, μου έλεγε κ' ένα γένεος, άντίς τὸ κοινό τότες γένεος, που μάς τὸ κοπανίζονε στα σκολειά, μα που δε μάς τὸ δείχνουνε στη ζωή. 'Η δουλειά μου εΐτανε άλλη, κ' ήθελα να ξετάσω σε τί μοιάζονε, σε τί δε μοιάζονε κοινή γλώσσα και χωριολαλιά, ποιά είναι της καθεμιάς τὰ γνωρίσματα, με τί τρόπο κι' από τή γλώσσα του χωριού μπορείς να καταλάβης τους νόμους τους γενικούς. Λούστηκα στην καθάρια γλώσσα του Πυργιού, όπου κάθησα μήνα, πότιστα με τὰ πυργούσια την ψυχή μου, άφου πρώτα είχα προσπαθήσει να ξεκαθαρίσω της γλώσσας μας

Κι' ήλεγαν κι' ήλεγαν πλειά κατηγορίες και χύνανε τή χολή τους. Και περνούσε από μπρός στο Σταυρό του Χριστού, γιατί αυτός εΐτανε ο 'Ανθρωπος με τὸ μέτωπο τὸ ξάστερο και τὰ όλόφωτα μάτια, και περνούσε τὸ βρώμικο σκυλολόγι της 'Οβριάς και ξερνούσε τις κακολογίες του. 'Εκείνος από ψηλά απ' τὸ Σταυρό του έβλεπε κείνο τὸ κολασμένο πλῆθος που ρόχαζε απ' τή χαρά κάτωθι του και ληλησημονώντας τους δικούς του πόνους, βαθειά επόνεσε για την άδύνατη ανθρωπότη, που είναι τόσο μικρή και τόσο κακή άντάμα, και μη θέλοντας να τους κολάση ο Ούρανιος Πατέρας Του για την άπέραντη άμαρτία της ώρας εκείνης τόν έπαρακαλούσε σιγά σιγά λέγοντας :

— Πατέρα μου, συχώρα τους· δεν ξέρουν τὸ τί κανουν.

Δεν ήθελε και κει που εΐτανε να πιστέψη ή σπλαχνική του ψυχή, πως ο άνθρωπος, τὸ εικόνημα και σκίδιο του Θεού, μπορούσε να ναι τόσο κακός ξέροντας τὸ μόνο άνήξερος ο άνθρωπος κάνει τὸ κακό. Αυτή είναι θεϊκή σπλαχνιά!

Ο Γολγοθάς έτρεμε και βογγούσε σηκώνοντας τὸ τιμημένο φορτίο, που του άπίθωσε κατάκορφα του κόσμου ή άμαρτία. 'Ετρεμε απ' τὸ φόβο κρατώντας άπάνω του τὸ Θεό, που δεν μπορούσε όλος ο κόσμος να τόν χωρέση. 'Ετρεμε κι' απ' τή χαρά, γιατί την ώρα κείνη άζώθηκε κείνο που δεν μπορούσε να έχη όλος ο άπέραντος κόσμος. 'Ετρεμε και περνούσαν οι ώρες.

Τήν ώρα όπου ο ήλιος εΐτανε στα μεσώρανα και κοίταζε που να κρύψη τὸ πρόσωπό του και να σκοτεινιάση τις φωτερές του άχτίδες για να μη φέγγουν την πειό μαύρη άχαριστία τὸ πειό τρομερό κακούργημα της ανθρωπότης, ο Σταυρωμένος Χριστός φώναζε με δυνατή φωνή: «Τετέλειται» έτελείωσε τὸ έργο μου, εκλείσει ο σκοπός μου και ξεψύχησε. 'Ενας στρατιώτης σκείοντας εκεί κοντά θέλησε να ιδη, αν εΐτανε αληθινά ξεψυχημένος και τουμπήξε στα πλευρά τή λόχη του κοντά στη σπλαχνική του καρδιά κι' έτρεξε εϋτύς από μέσα αίμα και νερό κι' έχύθηκε άπάνω στο ζύλο του Σταυρού κάτω στο μέρος που εΐτανε μέσα στο βράχο μπηχημένο.

Τότε σκοτεινιάσε ο ήλιος και μεγάλος σεισμός έτάραξε απ' άκρη σ' άκρη τή γη κι' αυτή φαινότανε πως έμελλε να τριφτη να γένη στάχτη και να σκροπίση στην άβυσσο. Ο Γολγοθάς έραγατίστηκε απ' τήν κορφή ίσα με τὰ ριζά του κι' άνάμεσα στη σκι-

μάδα του έτρεξε τὸ αίμα και τὸ νερό, που βγήκε απ' τὸ λοχημένο πλευρό και κατέβηκε τρίγοντας κάτω να ποτίση τή γη την κρματισμένη. Στο δρόμο του άπάνω μέσα στοϋ ραγισμένου βράχου τὰ σωθικά έπεσε άπάνω στην κάρα του 'Αδάμ, που κει μέσα χιλιάδες χρόνια κρυμμένη επρόσμενε κείνη την ώρα, κείνη τή στιγμή, όπου κατά τὸ θέλημα του Θεού θα ξεπλύνονταν ή άμαρτία που έδιωξε τους Πρωτόπλαστους απ' τήν Παράδεισο και τους έχώρισε απ' τὸ Θεό. Κι' έτσι κείνη την ώρα που ξεψύχησε άπάνω στο ζύλο ο 'Αναμάρτητος Χριστός, την ώρα κείνη, που όλος ο κόσμος, ούρανος και γη έτρεμε κι' έσκοτεινιάζε από φόβο και τρόμο, μην έφτάσανε τὰ συντέλειά τους, τὸ αίμα του 'Αδικοσκοτωμένου άνεκατώθηκε με τὰ συντριμια του κεφαλιού του πρώτου άμαρτωλού, 'Αδάμ, του Πρωτόπλαστου. Αίμα καθαρὸ κι' άνχημάτητο και κεφάλι πρωταμαρτωλὸ έσμίζανε μέσα στα σπλάχνα του Γολγοθά και τὸ άναμάρτητο αίμα έξέπλυνε τις άμαρτίες του άμαρτωλού και τὰ κριματα.

Ύστερα από τρεις ώρες ο ήλιος ξανάλαψε στον ούρανό· οι χρυσές του άχτίδες έλούσανε του Σταυρωμένου τὸ πανώριο κορμί. Ο Γολγοθάς άμκ έννοιωσε μέσα στα σωθικά του κείνο τὸ τιμημένο αίμα έτράνεψε κι' ήθέριαψε· έννοιωσε την άθάνατη δόξα που θεμελιώθηκε πάνω του κι' αν είχε στόμα θα βροντολαλούσε σ' όλον τόν κόσμο :

— Εγώ είμαι ο Γολγοθάς. 'Αποκάτω στις ριζες μου έπίθανε ο Πρωτόάνθρωπος και τάμαρτωλό του κρανίο χιλιάδες χρόνια τὸ φύλαξα μέσα στα σπλάχνα των βράχων μου. 'Απάνω στην κορφή μου έσταυρώθηκε ο 'Αναμάρτητος κι' εγώ είμαι που έννοιωσα τὸ ψυχομάχημά του. Κάτω στις σκιμαχδες μου έτρεξε τὸ άνεκτίμητο αίμά του και μέσα μου πλυθήκανε όλο του κόσμου οι άμαρτίες άπάνω στην κάρα του πρώτου άμαρτωλού. 'Εγώ είμαι όπου είδα τή λύσσα του παραλογισμένου ανθρώπου· άφρίξη άπάνω στα σύραχά μου, κι' ο ίδιος άκουσα τή δέηση του 'Αδικοσταυρωμένου στον Ούρανό Πατέρα του, που τόν έπαρακαλούσε να μη συνεριστή την άπονη ανθρωπότη και να μην την πετάξη στα τάρταρα, γιατί τὸ κακό που έκανε εΐτανε από άγνωσιά. 'Εγώ είμαι όπου είδα του Χριστού τους σταυρωτήδες και τὰ παιδιά των, όσοι δεν ήρτανε στον έαυτό τους και δεν έμετανόσαν για την άμαρτία τους, ύστερα από λίγα χρόνια να πεσοκόβωνται άναμεταξύ τους σάν φρενιασμένοι, όχτρός άσπλαχνος νάχη τριγυρισμένη την

τά ιστορικά, κι' άφου κατόπι πάσκισα να την άρπάξω από τὰ χείλια όλωνώνε.

Κ' έτσι έγινε τὸ Ταξίδι μου.

Τὸν πρόλογο του Ταξιδιού, τὸ γλωσσολογικό τὸν πρόλογο, άλλου τόν έγραφα και θα δημοσιεψή πειό ύστερα στα 'Ράδα και Μήλα. 'Εδῶ, για τή γλώσσα δε θέλω να πῶ παρα δυό λόγια. Πρέπει κανείς κάπου κάπου να ξετάξη τόν έαυτό του, για να δη σε τί βαθμό βρίσκεται, να συγκρίνη τὰ περασμένα του με τὰ παρούμενα και να καταλάβη αν άλλαξε ή δεν άλλαξε ιδέες, ποιές άλλαξε και πῶς. 'Αφτό έκαμα και στην 'Απολογία' μου. Με εΐπανε πολλές φορές και με λένε άκόμη φανατικό. Φανατισμός στη γλώσσα, όπως τὸ έννοϋνε οι κατηγορητάδες μας, σημαίνει νόμος εθνικός. 'Αμα θέλης νακούσης τὸ νόμο και νακολουθήσης τή γραμματική, νομίζονε πως είναι από πείσμα ή από καμιά ύπερβολική πεποίθηση στη δύναμή σου. Πεποίθηση άνάγκη νάχης. Μα εγώ κι' από τότες που καταπαίστηκα τὸ Ταξίδι, έλεγα πάντα πως γλώσσα μας χρειάζεται, όχι τάχα για να

γράφουμε τὰ βιβλία μας και σώνει, παρα για ναπολάψη στο τέλος μια γλώσσα και τὸ έθνος, δηλαδή να τή μαθαίνουμε τὰ παιδιά στο σκολειό, επειδή συλλογιόμουνε τὸ μέλλο κι' άφου πρέπει να συλλογιόμαστε. 'Οταν όμως βάσεις τέτοιο πράμα με τὸ νου σου, όταν άποβλέπεις στα παιδιά, μου φαίνεται άπαραίτητο να τους δώσης και μια γραμματική. 'Η γραμματική σου παλε θα βασίζεται σε κάποιους κανόνες. Να λοιπόν που γίνεσαι φανατικός. Τή γραμματική εγώ την έγραφα με κάθε λέξη, με κάθε τύπο του Ταξιδιού. 'Αν ύπάρχει κανένα γλωσσικό προτέρημα στο Ταξίδι, θαρρώ ίσια ίσια πως είναι ή γραμματική του ή ώρισμένη, ο φανατισμός μου, σάν άγαπῶς. Κατόπι παραδέχτηκα στα γραφτά μου και διαφορους τύπους για μια λέξη, όλους έννοείται δημοτικούς. Σήμερα ξαναρχομαι στο σύστημα του Ταξιδιού, από τή σκέψη που σας μολογούσα για τὰ παιδιά. Και τὸ Ταξίδι τὸ ίδιο, άκόμη και κει που τάλλαξα, τάλλαξα για να σιάξω κάπως τή γραμματική του, ίσως για να φαρδύνω, μα συνάμα και για να χαράξω πειό στενά τὰ σύνορά του. Λ. χ., έβαλα παντού τελικό ε στη βηματική την κατάληξη, ενῶ πρώτα έβαζα μόνο η, και σκοτωνόμουνε ως που ναρχίση με κανένα π τ η ή άκόλουθη λέξη. 'Αφου

* Σημ. του Νουμά. -'Η: «Απολογία» τυπώθηκε στα φύλλα 171—186 του «Νουμά» (Νοέμβρης 1905 — Γεννάριος 1906).

πολιτεία τους, να πεθαίνουν απ' την πείνα, να τρώγην ο ένας τους τον άλλον, οί γονιοί τὰ παιδιά τους. Είδα τὰ περήφανα καστρότοιχα τῆς Ἱερουσαλήμ νὰ πέσουν καταγῆς συντρίμια καὶ ὁ ναὸς τῆς Ὁβριᾶς νὰ γένη στάχτη ἐνῶ τάγιασμένα σκεύη του τὰ πομπέβανε μέσα στοὺς δρόμους οἱ νικηταί. Ἄκουσα τῶν γυναικῶν τοὺς θρήνους, ὅταν τὶς σέρνανε στὴ σκλαβιά, κι' εἶδα τοὺς σταυρούς πού καρφῶνανε ἀπάνω τους οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς τελευταίους ὑπερασπιστάδες τῆς Ὁβριᾶς λευτερίζ, χιλιάδες σταυρούς, θεϊκὴ τιμωρία τῆς φόνισσας γενεᾶς.

Κι' ἀπόμεινα ἐγὼ ἡσυχος μὲ τὴ δόξα μου πού τὴν ἐπροσκυνοῦσε ὁ ἥλιος καὶ τὴν ἐφιλοῦσε τῶν ἄστρων τὸ τρεμουλιαστὸ φεγγαρόλημα καὶ τῆς πρωϊνῆς τῆς ὀροσερῆ ἀγέρι. Ὑστερα ἀπὸ χρόνια, ὅταν ὁ κόσμος ἀνοιξε στὸ φῶς τῆς ἀληθείας τὰ μάτια του, ὅταν ἐγνώρισε πῶς Ἐκεῖνος πού σταυρώθηκε ἀπάνω στὴν κορφή μου εἶτανε ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεός, εἶδα τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐρχονται καὶ νὰ πέφτουν στὰ πόδια μου καὶ νὰ φιλοῦνε τοὺς βράχους μου. Βασιλῆδες, πρὶν ἀνεβοῦν τὶς δοξασιμένες μου ράχες, ἀπίθαναν καταγῆς τὴν κορῶνα τους, μὴ θέλοντας νὰ τὴ φοροῦνε ἐκεῖ ὅπου τοῦ κόσμου ὁ Σωτήρας ἐφοροῦσε ἀγκαθῆνιο στεφάνι. Ἐδέχτηκα τὴ λατρεία τῶν αἰώνων· πολεμισταὶ σιδερόκαρδοι καὶ σιδεροντυμένοι γιὰ τὴ λατρεία μου ἀπ' τὰ πέρατα τοῦ κόσμου ξεστρατέψανε καὶ τὰ κορμιά χιλιάδων ἀπ' αὐτοὺς ἐσκεπάσανε μὲ τὰ κόκκαλά τους τὸ μακρινὸ τους δρόμο. Ἐπαρηγόρησα τὴν κάθε θλιμμένη ψυχὴ μὲ τὴ θύμησή μου καὶ φύσησα θάρρος καὶ καρδιά στὶς ψυχὰς τῶν ἡρώων τῆς χριστιανωσύνης. Ἦπια τὰ δάκρυα τῆς χαρᾶς τοῦ δικαίου καὶ τῆς μετανοίας τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Στὴν κορυφὴ μου ἐβρῆκε καταφυγὴ τῆς παρθενίας ἡ γλυκοντρόπαλη ὁμορφιά καὶ κάτω στὰ ριζὰ μου ἡ πόρνη βρῆκε τῆς σωτηρίας τὸ δρόμο.

Δὲν ζουλεύω τοῦ Διῶνου τὰ ἀπάρθυνα χιόνια· μάρμαρα λαμπερά, χρυσάφι κι' ἀσήμι σκεπάζουν τὴ ράχη μου. Δὲν ζουλεύω τοῦ Ὀλύμπου τὸ ψεύτικο προσκύνημα· ἐγὼ ἐστάθηκα κι' εἶμαι τὸ προσκυνητάρι τῆς ἀληθινῆς Θεοῦ. Δὲν ζουλεύω τοῦ Ἐβερῆστου τὸ ψῆλος· ἀπάνω μου ἐστάθηκε ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου ὁ θεόρατος, ψῆλος ἴσα μὲ τὸν οὐρανὸ.

Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γολγοθᾶς.

Γερουσίονα Μεγάλῃ Παρασκευῇ τοῦ 1906

Γ. Ν. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

Η «ΑΡΓΩ»

Στὴ φιλολογικὴ ἐπιθεώρηση τῆς Ῥώμης «La Cultura» (χρόνος XXV, ἀριθ. 4, σελίδα 124-125) ὁ σοφὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας κ. P. E. Pavolini, δημοσίευσεν τὸ ἀκόλουθον ἄρθρον γιὰ τὴν «Ἀργῶ» τοῦ Ἐρμῶνα.

Γιὰ ποιητὴ πού τέτοιους ἐγράψε στίχους ἀξίζει νὰ γίνῃ λόγος κι' ὅζω ἀπ' τὴν Ἑλλάδα. Νέος εἰκοσιπέντε περίπου χρονῶν ὁ Πέτρος Βλαστός, ἀπὸ νομικὸς πού σπούδασε στὴν πατρίδα τοῦ Δημοσθένη, κι' ἀπὸ ἐμπορὸς πού εἶναι στὴν πατρίδα τοῦ Καλιντάσα, πέταξε ἄξαφνα ὡς τὴν αἰσταντικὴν ποίησιν καὶ πέταξε καθὼς λείει οἱ κάπιο τοῦ ποίημα δλόψυχα, κατὰσθηθα, μ' ἓνα ρυθμὸ μεγάλο. Μὲ ἀγάπη ἀληθινὴ πρὸς τὶς φυσικὰς ὁμορφίαις ζεῖ στὴν ποίησίν του πού τὴν ἀνυψώνει ἡ ἱστορία, καὶ τὴ θερμαίνει ἡ φωτιὰ τῆς Τέχνης. Ἄς φέρομε παραδειγματὰ ἰνδικὰ του τοπεῖα, τὸ ποίημά του «Rhenus Superbus» καὶ τὸ «Σειληνὸν» τοῦ Rubens. Μὰ πῶς δυνατό, πῶς τέλειον εἶναι τὸ σονέτο τοῦ «Παπαροῦνης» ὅπου τ' ἀμφίβολα χρώματα τῆς μυθολογίας καὶ τῆς λαϊκῆς ποίησιν σμιχτηκαν γιὰ νὰ ζωγραφίσουν ἓναν ἱερὸ γάμο. Πῶς ὅμως ν' ἀποδώσῃ κανεὶς, χωρὶς τὸ ρυθμὸ, τὴ γλυκεῖα ἀρμονία τῆς γλώσσας: (ἀκολουθεῖ μετάφραση ἰταλικῆ, στὸ πεζὸ τοῦ ἀκόλουθου σονέτου).

*Χαμογελῶντας πέθαινε σὶδὸ δάσος ὁ χειμῶνας
μέσ' τὶς χλωμὰς τὶς χλωροσιὰς καὶ τὰ λυωμένα χιόνια.
Σιμά του ἐκεῖ ροβόλαιε λεβέντικα ὁ κύρ Ἥλιος
καὶ ζέσταινε σὶδὸ διάβα του κλαροῖ καὶ λειμωνάνθια.*

*Μὰ σὲ χλωρὸ τὴν Ἀνοιξὴ ξαγνάντεψε λειβάδι
πὸ παιγνιδιάρια κούβουνιαν πίσω ἀπ' τὶς πρασιναδὲς
καὶ σὸν παιδοῦλα γέλαε μ' ἀγνὴ ντροπαλοσύνη.
Ὁ νιὸς τὴ θάμπωσεν ἄξαφνα κι' αὐτὴ σὲ δειλιασμένη*

*Θαμάζοντας ἀπόμεινε μὲ τὰ γελοιοποιήματα
χείλια. Μὰ λιόλευνη ὁ θεὸς τῆς ἀνοιξὴς ἀγκαλιὰ
κι' ἀπ' τὰ φιλιὰ τους σείσθησαν οἱ σκιοπλεγμένες
κλάρες.*

*Καὶ στὴ μεριά πού γήρανε φνιγρώσανε σὰ φλόγες
Μαυροματιούσες πορφυρῶς—οἱ πρῶτες παπαροῦνης
Σπαρμένες ἀπ' τὸ νυφικὸ τὸ αἶμα τῆς ἀγάπης.*

* Οἱ λέξεις γραμμένες Ἑλληνικὰ στὸ Ἰταλικὸ κείμενο.

Δὲν προσπαθῶ ν' ἀναλύσω ἐδῶ τὰ διάφορα στοιχεῖα τῆς ποίησιν αὐτῆς. Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἀναγνωρίζει στὸ σύντομο πρόλογό του ὅτι οἱ στίχοι του ἔχουν τὴν ἐπιρροήν* ἑνὸς συμπατριώτη του, τοῦ Παλαμᾶ, ὅπου καὶ τὸ βιβλίον του εἶναι ἀφιερωμένο—κι' ἄλλων ξένων καὶ ξεχωριστὰ τῶν Ἀγγλων: τοῦ Rossetti, τοῦ Kipling, τοῦ Keats. Δὲ λείπουν ὅμως στὴν ποίησίν του καὶ μέρη δλόκληρα κατὰ τὸ Leconte de Lisle ἢ τεχντροπιὰς κατὰ τὸν Hérédia. Τὸ σονέτο του πάλι, «Ἀησιμονῶντας» μποροῦσε περίφημα νὰ εἶχε τὴν ὑπογραφήν τοῦ Sully Prudhomme. Μὰ καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς (στὴν Ἐπιθεώρησιν «Νουμάς» Γ', 177) φαίνεται ὅτι πολλὰς φορὰς ἀνάθει τὴν ποιητικὴν του λαμπάδα μὲ τὴ φλόγα τῶν ἄλλων, ἡ δική του ὅμως εἶναι ἡ πολυτιμότερη. Αὐτὸς δὴλαδή εἶναι πάντοτε ἡ εἰκόνα καὶ τὸ πινέλο κι' ἀν' ἀκόμα οἱ ἄλλοι τοῦ προμηθεύουνε τὰ χρώματα. Ὅσο γιὰ τὴν ἀξία τῆς γλώσσας καὶ τοῦ ὅρους, ἓνας ξένος ὅσο καλὰ κι' ἂν ξερεῖ τὰ Ῥωμαϊκά δὲν μπορεῖ νὰ κρίνῃ περισσότερο ὅμως καὶ καλύτερα ἀπὸ ἓνα Ἑλληνα εἶναι: σὲ θέσῃ ὁ ξένος νὰ αἰστανθῇ τὴ χάρη πού ἔχει μιά τέτλια ποίησιν τόσο ἀριστοκρατικὴ στὴν ψυχὴ τῆς, στὴ φόρμα τῆς, καὶ πού τὴ ζωὴ τῆς παίρνει ἀπὸ τὸ μεταχειρίσασθαι τῆς δημοτικῆς γλώσσας κι' ἀπ' τὸ στίχο τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν. Κι' ὅπως εἶν' ἀλήθεια ὅτι κάθε ὁμορφιά τῆς τροπικῆς χώρας εἶναι μὴ ἀστοργη ὄρωισση γιὰ ὅποιονε συλλογιέται τὴ γλύκα τῆς πατρίδας, κι' ὅτι ἀκόμα κάθε θαυμαστὸς οὐρανὸς δὲ σὲ κάνει ποτὲ νὰ λησμονήσῃς «τὸν ἥλιο πού στὸν Παρθενῶνα φαίνεται σὰ νὰ λειτουργῇ εὐλογώντας τὴν Ἀττικὴν», ἔτσι κι' ἡ καθάρια καὶ φωτεινὴ δημοτικὴ γλώσσα ξετυλίγεται καὶ ξεπλώνει τὴ Νεοελληνικὴ ποίησιν πού μ' αὐτὴ ξαναγεννιέται, κι' ἀνθίζει, καὶ θὰ ζήσει στὸ μέλλο.

P. E. Pavolini

* Ἡ λέξη Ἑλληνικὰ γραμμένη.

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΛΙΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ ΝΕΥΡΟΛΟΓΟΣ

ΥΦΗΓΗΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ

Ὁδὸς Ἀκαδημίας ἀριθ. 82.

ἐγὼ σκοτωνόμενε, πῶς νὰ μὴ δυσκολεφτοῦνε οἱ ἄλλοι; Πῶς σωστὸ νὰ τὰποφασίσουμε, μὰ καὶ καλὴ, πῶς ἔχουν* κτλ. πῶς δὲ γράφουμε καὶ θὰ τὸ γράφουμε πάντα ἔχουμε κτλ., γιὰ τὸ ν' ἀφτό, ἂν τὰφῆσουμε, εἶναι ἀξιο, γιὰ λόγους πού ἄλλοι τοὺς εἶπα, νὰ μὰς φέρῃ σὲ μπελάδες μεγάλους, νὰ μὰς χαλάσῃ καὶ τὴ γλώσσα.

Μοῦ κόστισε πολὺ νὰ τὰλλᾶξω, ἐπειδὴ τὸ Ταξίδι δὲν ἤθελα νὰ τὰγγίξω, σὸν εἶδος νιοκουμένο πού εἶναι. Εἶχα τότες καὶ τὴ συνήθεια νὰ τελειώνω μὲ παροξύτονα τὶς περισσότερες φρασσοῦλες. Τὸ ἔχουμε καὶ τὰ τέτοια μοῦ καταστρέφανε τὸ ρυθμὸ μου. Τὶ νὰ γίνῃ; Συλλογίστηκα τὰ παιδιὰ, τὴ γραμματικὴν, τὸν κανόνα, τὴν ἐφοκλία, καὶ τὰλλαξα. Εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ μου ἀλλαγὴ, τουλάχιστο στοὺς τύπους. Μὰ καὶ στὸ λεχτικὸ καὶ στὸ ὄρος ἄλλαξα λίγα. Ὅταν ἔχει κανεὶς τὴν κακὴ συνήθεια νὰ δημοσιεῖ πολλὰ, δὲν πρέπει νὰ πασπατέβῃ μὲ τὸ παραπάνω τὰ παλιά του. Κάλλια νὰ κάμῃ καινούρια. Ἐπειτα δὲ μοῦ φάνηκε σωστὸ νὰ καθοῦμαι τώρα νὰ στολιζῶ

* Τὸ ἔχουν, τὸ φοβούμεν κι' ἄλλ' ἄλλα, τὰκομε ὁ λαός· μὰ ἡ καθαρῆουσ τὸ τὰ πῆρε. τὰβλε ὅπου δὲν ἔχουνε τὸν τόπο τους, καὶ γενῆσανε σὰ μισοὶ δασκαλισμοί.

τὸ Ταξίδι μὲ τεχνροσοφιὰς πού δὲν τὶς εἶχε πρῶτα. Βέβαιον πῶς σήμερον θὰ γράφω κάπως καλῆτερα τὴ γλώσσα. Πῶς τίμιον νὰ μὴ γελῶ τὸν ἀναγνώστην καὶ νὰ φῆσῃ στὴ θέσῃ τους κατὶ ἀδέξια καὶ νεανῆσια πού τότες δὲν τὰ πρόσεχα. Τὶς ἐπανάληψες, τὶς χασμαδιὰς καὶ τὰ τέτλια, ὅση ὄρεξη κι' ἂν εἶχα, τὸ νόμισα περιττὸ νὰ τὰ σιάξω. Διῶσθησα ὅμως ἄλλα μερικὰ. Θυμοῦμαι σὰ βγῆκε τὸ Ταξίδι, μέσα στὶς φωνῆς, στὶς βροσιὰς καὶ τὸ κακὸ, τὰσῆμαντα λαθακία, μὸλις πεντέξῃ, πού πῆγανε νὰ μοῦ ξεσκαλίσουνε. Δὲ βρῖσκανε ἄλλα. Ἐγὼ τοὺς ἄφωνα, ὅσο τὸ κάνανε γοῦστο, νὰ ρωνάζουνε, κ' ἐπαίρνα σημεῖωση γιὰ ἓνα ἢ δυὸ σωστὰ πού τύχαινε νὰ ποῦνε. Μὰ τὰ περισσότερα λάθια πού ξεσηκῶνανε, νόημα δὲν εἶχανε. Τὸ σπουδαιότερον μοῦ τῶδειξε κάποιος πού χτυποῦσε κατακέφαλα τὴ δημοτικὴν, τὴν ἀκανόνιστην, καὶ πού ὡστόσο φαίνεται πῶς θὰ τὴν ἤξερε λιγάκι, ἀφοῦ μὲ κατηγοροῦσε πού ἔβαλα γιὰ τὴν ἀκόλουθον φρασσοῦλα: γιὰ πρώτη φορὰ, σ' ἀφτό τὸ βιβλίον, γράφηκε μὲ κάποια σινοὰ κ' ἐνόηθη ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ (ἐκδ. α', σ. β'), ἀντὶς νὰ πῶ πρώτη φορὰ, δίχως τὸ γιὰ. Τὸ γιὰ πρώτη φορὰ, τὸ λένε, τὸ διάβασα κιόλας σὲ πολλοὺς δικούς μας: δὲν εἶναι καὶ μεγάλος ξενισμός, γιὰ τὴν λέμε πῆγα γιὰ μισὴ ὥρα, πού μοιάζει λιγάκι.

Ὅστόσο θαρρῶ πῶς ὁ κάποιος εἶχε δίκιο· πῶς Ῥωμαϊκὸν ἔτσι, δηλαδή σέττα πρώτη φορὰ. Ἄλλοι πὰς μὲ μοῦ δείχνανε, ὅχι τὰ δικὰ μου, παρὰ τὰ δικούς τὰ λάθια: δὲν ξέρανε καὶ κάνανε τὸ σοφὸ, κ' ὅπως τῶπαθε κείνος πού ἀναφῶρμι, πᾶει νὰ πῆ τὰ θέματα, τὰ ἤθελε ἀνηφόρια!

Καιρὸς δὲ μοῦ ἀπομνήσκαι νὰ τὰ πάρω ἓνα ἓνα. Μῆτε ἀξίζει. Ἐγὼ εἶμαι καὶ καλὸ παιδί. Σὰ δισταζα, σὰ δὲν εἶμουνε ὅλους διόλου βέβαιος γιὰ καμιά λέξη, τὴν ἄλλαξα καὶ τούτῃ στὴ δέφτερη ἐκδοσὴ ἐδῶ, λ. χ. τὸ βιός (ἐκδ. α', σ. 72), πού καὶ γι' ἀφτό μοῦ βιχτήσανε. Κι' ὅμως νομίζω πῶς δὲ γίνεται, καὶ θὰ τὰκουσα μὲ τὴ σημασία πού τὸχῶ. Δὲν πειράζει. Ἄς λείψῃ μιά λέξη: ὁ πλοῦτος δὲ μὰς λείπει. Φτάνουνε πᾶς οἱ φιλονικίες. Γιὰ κατὶ ἄλλα κι' ὅχι γιὰ τὰ αἰώνια γλωσσικὰ καὶ γλωσσολογικὰ, θέλω σήμερον νὰ σὰς μιλήσω. Μὲ τί τρόπο καὶ σκοπὸ ξαναδημοσιεῖω τὸ Ταξίδι μου, πῶς μὲ βοήθησε στὸ ξαναπέρασμα ὁ χρυσὸς μου ὁ Ἀργύρης, ἀφτά, σὸν τὰ γυρέετε, θὰ τὰ βρῆτε στὴν Ἀπολογία.

* Τὴ σελίδωσῃ τῆς Α' ἐκδ. μαζί μὲ τὴ σελίδωσῃ τῆς Β', τὶς σημεῖωνε στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, χωριστὰ, σ' ἓναν πίνακα συγκριτικὸν ἢ σ' ἓνα Συνταγισμὸν, πού σῦνται-